

กระบวนการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือตามแนว ทฤษฎีอรรถศัพท์

กฤษดา มั่นเหมาะ¹ และ ชัชวดี ศรีลัมพ์

¹ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อีเมล: kritsada.oat@hotmail.com

วันรับบทความ: 2 ธันวาคม 2565 | วันแก้ไขบทความ: 8 ธันวาคม 2565 | ตอรับบทความ: 13 ธันวาคม 2565

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษากระบวนการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ ซึ่งศึกษาและวิเคราะห์ ด้านโครงสร้าง ความหมายและความสัมพันธ์ของความหมายตามแนวทฤษฎีอรรถศัพท์ ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างของการตั้งชื่ออาหารแบ่งเป็น 2 โครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างการตั้งชื่ออาหารแบบตรง และโครงสร้าง การตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบ ในโครงสร้างแบบแรก เป็นโครงสร้างที่ขึ้นต้นด้วยคำที่มีความหมายเกี่ยวกับ ส่วนผสมอาหาร วิธีการทำอาหาร ชนิดของอาหาร ลักษณะของอาหาร และชื่อเฉพาะของอาหาร ส่วน โครงสร้างแบบที่สองหรือโครงสร้างการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบ จะแยกออกเป็น 2 โครงสร้างย่อย คือ โครงสร้างการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบสมบูรณ์ และโครงสร้างการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบบางส่วน โดยพบความเปรียบ 8 ความเปรียบ ได้แก่ ความเปรียบมนุษย์ ความเปรียบอาการมนุษย์ ความเปรียบอวัยวะ ของมนุษย์ ความเปรียบสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเปรียบสัตว์ ความเปรียบเวลา ความเปรียบจำนวนนับ และ ความเปรียบตำแหน่งของสถานที่

ในด้านความสัมพันธ์ทางความหมายในการตั้งชื่ออาหารนั้น จำแนกประเภทของ ความสัมพันธ์ตามแนวทางการวิเคราะห์ของทฤษฎีอรรถศัพท์ โดยผู้วิจัยแยกอาหารออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม อาหารคาว กลุ่มอาหารว่าง และกลุ่มอาหารหวาน พบว่ามีกระบวนการของความสัมพันธ์ทางความหมายที่ใช้ในการ ตั้งชื่ออาหาร 2 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบตรง และกระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบ เปรียบเทียบ ซึ่งกระบวนการแรก พบความสัมพันธ์ทางความหมายแบบการจัดกลุ่มในอาหารทั้งสามประเภท ส่วนกระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบ ความสัมพันธ์ทางความหมายจะเป็น 2 แบบ คือ การจัดกลุ่ม และการมีความหมายตรงข้าม โดยหน่วยศัพท์จะจัดอยู่ใน 3 วงความหมาย ได้แก่ วงความหมายสิ่งมีชีวิต วง ความหมายสิ่งไม่มีชีวิต และวงความหมายสิ่งเหนือธรรมชาติ ตามลำดับ

คำสำคัญ : หน่วยศัพท์; ทฤษฎีอรรถศัพท์; ภาษาไทยถิ่นเหนือ

The Process of Food Naming in Northern Thai Dialect by Lexical Semantics Theory

Kritsada Munmor¹ and Chatchawadee Saralamba

¹Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Email: kritsada.oat@hotmail.com

Abstract

This research aims at studying the names of food in Northern Thai Dialect, emphasizing on the structures, meaning and the process of food naming, which has been analyzed under Lexical Semantics theory. The results discover that there are 2 types of structures; Direct and Comparative structures. The Direct structure is consisted of ingredients, cookings, kinds, characteristics and the specific food names. The combination of the Comparative structure is divided into 2 main types as Complete and Partial comparisons, in which 8 metaphors are detected. These metaphors are Human beings, illness, human organs, supernatural, animals, time, numerals and locations.

In Northern Thai dialect, food can be categorized into 3 groups as savory food, appetizer and desserts. According to Lexical Semantics theory, the semantic relationship in food naming is composed of 2 processes which are Direct and Comparative. In Direct process, the semantic relationship is Hyponymy in those 3 food groups. Nonetheless, there are 2 kinds of relationships as Hyponymy and Antonymy in the Comparative process, under 3 Semantic Domains, that are respectively Animate, Inanimate and Supernatural.

Keywords: Lexeme; Lexical semantics; Northern Thai language

บทนำ

ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างมนุษย์และภาษาสะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาในแต่ละสังคม ซึ่งการสื่อสารของมนุษย์ในแต่ละครั้งนั้น “ชื่อ” เป็นสิ่งสำคัญที่มักถูกนำมาใช้ในการเรียกขาน เนื่องจากสรรพสิ่งในโลกล้วนต้องมีคำที่ใช้เรียกสิ่งเหล่านั้น เพื่อบ่งชี้ให้ผู้ฟังเข้าใจตรงกันว่าสิ่งที่เรากำลังพูดถึงอยู่คือสิ่งใด เมื่อมนุษย์ตั้งชื่อให้กับสรรพสิ่งแวดล้อมรอบตัวแล้ว ชื่อนั้นยังช่วยในการแยกแยะและระบุถึงชื่อของสิ่งต่าง ๆ อีกด้วย ฉะนั้นชื่อจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสื่อสารกันระหว่างผู้ใช้ภาษา (Riemer, 2016) ทำให้ชื่อเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของทุกภาษาและวัฒนธรรมที่มนุษย์ใช้เรียกสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เช่น บ้านเป็นคำที่ใช้เรียกที่อยู่อาศัย สุนัขคือคำที่ใช้เรียกสัตว์เลี้ยงได้ลูกบ้าน หรือโต๊ะเป็นคำที่ใช้เรียกสิ่งของที่อยู่ในบ้าน (สุริยา รัตนกุล, 2555)

การตั้งชื่อปรากฏตั้งแต่สมัยโบราณที่มนุษย์มีภาษาใช้ติดต่อสื่อสารกัน และสิ่งหนึ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตรวมถึงมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของมนุษย์คืออาหาร กล่าวคือ อาหารเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัย 4 ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ นอกเหนือจากยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย อาหารจึงเปรียบเสมือนกับวัฒนธรรมหนึ่งที่มีอยู่ในทุกสังคม แต่กระนั้นก็ตามอาหารในแต่ละวัฒนธรรมนั้นล้วนมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันออกไป (รัตนา จันทรเทวาร์ และเชิดชัย อุดมพันธ์, 2560) โดยเฉพาะในประเทศไทยที่มีอาหารประจำถิ่นมากมาย อาทิ อาหารถิ่นกลาง อาหารถิ่นอีสาน อาหารถิ่นใต้ หรืออาหารถิ่นเหนือ และจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านอาหารของไทยข้างต้น ทำให้มีการเรียกชื่ออาหาร ส่วนผสมอาหาร หรือวิธีการทำอาหารประจำท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่เหมือนกัน รวมถึงชื่ออาหารไทยนั้นยังมีลักษณะพิเศษ คือ ชื่ออาหารบางชื่อเป็นที่น่าสงสัยว่าเหตุใดจึงมีชื่อนั้น ดังนั้นกระบวนการตั้งชื่ออาหารของไทยจึงเป็นประเด็นที่ควรศึกษาเพราะมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทยมาตั้งแต่อดีต ดังเช่น ในงานวิจัยเกี่ยวกับวิถีการกินและความเชื่อของคนไทยที่สะท้อนจากชื่ออาหาร โดยวิเคราะห์ชื่ออาหารที่ใช้ความหมายตรงและความหมายแฝง ซึ่งด้านความหมายแฝงพบว่าค่านิยมและความเชื่อที่สะท้อนอยู่ในชื่ออาหารไทย ประกอบไปด้วย ความยั่งยืนและยาวนาน ความรักใคร่สามัคคี ความมั่งคั่งร่ำรวย ความสวยงาม ความสง่างาม ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ และความศรัทธาในศาสนา (ศศิธร สีนถาวรกุล, 2547) การวิเคราะห์กระบวนการทางความหมายของชื่ออาหารจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ โดยเฉพาะชื่ออาหารในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยนำทฤษฎีทางภาษาศาสตร์มาใช้ในการวิจัย

การเรียกชื่ออาหารที่ปรากฏในภาษาไทยมีการตั้งชื่ออาหารที่หลากหลายทั้งการตั้งชื่ออาหารแบบตรงตามความหมายประจำของคำ คือ การตั้งชื่ออาหารตามชนิดของอาหาร ส่วนผสม สี หรือรสชาติ ดังตัวอย่างชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นกลาง เช่น ผัดคะน้าหมูกรอบ หรือผัดเปรี้ยวหวาน เป็นต้น และการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบ หมายถึง การนำลักษณะของสิ่งต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกับลักษณะของอาหาร อาทิ นกกระจาบแตกรัง เป็นอาหารประเภททอดที่ทำมาจากดอกแค ยัดไส้ด้วยหมูสับ ต่อมานำไปชุบไข่และเกล็ดขนมปัง แล้วนำไปทอด เมื่อเสร็จแล้วก็จะเห็นได้ว่าอาหารมีรูปร่างลักษณะออกมาคล้ายกับนก (อนัตตยา คอมิอิน, 2548) ในภาษาไทยถิ่นเหนือมีโครงสร้างการตั้งชื่ออาหารเช่นเดียวกับภาษาไทยถิ่นกลาง ได้แก่ การตั้งชื่ออาหารแบบตรง และการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบ ซึ่งโครงสร้างการตั้งชื่ออาหารดังกล่าวเห็นได้จาก

ตัวอย่างของชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ “ผักกาดจ้อ” ที่มีส่วนหลัก คือ ส่วนผสมอาหาร “ผักกาด” หมายถึง น. ผักกาด ชื่อพรรณไม้ล้มลุกหลายชนิดหลายสกุล โดยเฉพาะสกุล Brassica ในวงศ์ Cruciferae (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2534) และส่วนขยาย “จ้อ” เป็นวิธีการทำอาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ มีความหมายว่า ทำอาหารให้สุกด้วยความร้อนโดยใช้น้ำ ใช้เวลานาน และใช้ไฟอ่อนจนผักเปื่อยนุ่ม ใส่พริกแกงประเภทพริกหนุ่ม (พริกหนุ่มสีเขียว น้ำปู ถั่วเน่า กะปิ ปลา ร้า หอมแดง กระเทียม นำทุกอย่างหมกไฟก่อนแล้วค่อยโขลกให้เข้ากัน) เติมนะขามเปียกเพื่อให้เปรี้ยว หรือมักใช้ผักมีรสเปรี้ยว (โกสินทร์ ปัญญาอธิสิน, 2552) ชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือชนิดนี้มีอีกหนึ่งชื่อที่ใช้ความหมายเปรียบเทียบ คือ “แก่งปูเขียวหางดอก” เป็นชื่ออาหารที่มีการเปรียบเทียบบางส่วน ซึ่งส่วนหลักมีความหมายเกี่ยวกับวิธีการทำอาหาร คำว่า “แก่ง” และส่วนขยายมีความหมายเกี่ยวกับความเปรียบสัต์ คำว่า “ปูเขียวหางดอก” หมายถึง ไก่ชน น. ไก่ที่เลี้ยงไว้ตีกัน (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2534) จากตัวอย่างข้างต้น คือ การนำคำที่มีความหมายอ้างอิงสัตว์มาใช้ในการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ โดยเปรียบเทียบคุณลักษณะของผักกาดกับไก่ชนตัวผู้ที่มีหางสีเขียวเป็นพวง

การวิเคราะห์การตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างมาแล้วก่อนหน้า มีทั้งการนำความหมายของคำไปใช้ในความหมายแบบตรงและความหมายแบบเปรียบเทียบ ซึ่งความหมายแบบตรง (literal meaning) เป็นความหมายที่ตรงตามตัวอักษร เมื่อใช้พูดหรือเขียนแล้วความหมายคงเดิมตามความหมายประจำของคำคำนั้น ในทางกลับกัน ความหมายของคำอีกประเภทหนึ่ง คือ ความหมายเปรียบเทียบ (metaphorical meaning) เป็นความหมายที่เกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบโดยอิงความหมายหลักไว้เป็นแนวยึด ความหมายเช่นนี้จึงเป็นความหมายที่ไม่ใช่ความหมายตรงตามตัวอักษร แต่เป็นการเปรียบเทียบคุณสมบัติบางประการของความหมายหลักเท่านั้น (สุริยา รัตนกุล, 2555) จากการศึกษาความหมายเปรียบเทียบตามแนวทางภาษาศาสตร์ นักภาษาศาสตร์ได้แบ่งออกเป็น 2 แนวคิด คือ กลุ่มนักภาษาศาสตร์ที่อธิบายถึงการนำความหมายของคำไปใช้ในเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งทำให้เกิดความเปรียบ (Metaphor) เป็นการขยายความหมายของคำออกไปจากความหมายเดิมด้วยการพิจารณาเกณฑ์จากรูปแบบของการเปรียบเทียบ โดยมีคำว่า “เหมือน” “ราวกับ” “เป็น” หรือ “เสมอ” ปรากฏอยู่ในโครงสร้างทางภาษา และกลุ่มนักภาษาศาสตร์ที่กล่าวถึงความหมายเปรียบเทียบว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ระบบความคิด มโนทัศน์ ค่านิยม และการมองโลกส่วนใหญ่ของเรา โดยอยู่ในรูปของการเปรียบเทียบ เรียกว่าอุปลักษณ์ (Metaphor) (ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2561)

ในกระบวนการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ จากการสังเกตพบว่ามี 2 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบตรงและกระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะนำทฤษฎีทางอรรถศาสตร์มาใช้ในการวิเคราะห์กระบวนการตั้งชื่ออาหารในครั้งนี้ คือ ทฤษฎีอรรถศัพท์ (Lexical semantics theory) เพื่ออธิบายกระบวนการดังกล่าว ด้วยเหตุผลที่ว่าทฤษฎีอรรถศัพท์เป็นแนวคิดที่ทำให้สามารถเข้าใจความหมายและความสัมพันธ์ทางความหมายของคำ รวมถึงอธิบายการนำคำมาอ้างอิงสรรพสิ่งต่าง ๆ (กัญญนัช ชะนะจิตร, 2560) ทำให้เข้าใจถึงโลกทัศน์ของชาวล้านนา โดยศึกษาการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางความหมายของคำอื่นที่มีในภาษา Cruse (1986) กล่าวว่าทฤษฎีอรรถศัพท์เกี่ยวข้องกับความหมายของคำที่มีความสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายและไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างอิสระ ซึ่งความสัมพันธ์

ทางความหมายดังกล่าวมีได้มากกว่าหนึ่งประเภท การที่จะเข้าใจความหมายของคำ ผู้ใช้ภาษาต้องอาศัยการตีความจากความสัมพันธ์ทางบริบท (contextual relations) ทั้งที่เป็นบริบททางภาษา (linguistic context) และบริบทของสถานการณ์ที่นอกเหนือจากตัวภาษา (extra-linguistic situational context) เช่น วัฒนธรรม สภาพสังคม หรือเหตุการณ์ เป็นต้น ทำให้ภาษาศาสตร์ศึกษาคำจากความสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ กับคำอื่น ๆ ในภาษา ผ่านการใช้ทฤษฎีอรรถศัพท์ในการจำแนกคำด้วยการพิจารณาเกณฑ์ทางความหมาย โดยพิจารณาว่าคำเหล่านั้นเป็นการพ้องความหมาย (synonymy) การแย้งความหมาย (antonymy) การพ้องรูป (homonymy) การเป็นพหุณัย (polysemy) การจัดกลุ่ม (hyponymy) และการเป็นส่วนประกอบ (meronymy) หรือไม่ เพื่อให้กระบวนการศึกษาความหมายของคำนั้นมีความชัดเจน ซึ่งในด้านความสัมพันธ์ทางความหมายของคำนั้น คำสองคำมีความสัมพันธ์กันได้หลายแบบ ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์กันทางหน่วยคำ (morphologically related) ความสัมพันธ์ทางวากยสัมพันธ์ (syntactically related) หรือความสัมพันธ์กันทางเสียง (phonologically related) ก็ได้ (นันทนา วงษ์ไทย, 2563)

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยมองว่าการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือมีความน่าสนใจที่จะนำมาศึกษาค้นคว้าถึงกระบวนการตั้งชื่อและความสัมพันธ์ทางความหมายของคำว่ามีลักษณะอย่างไร นอกจากนั้นยังเป็นการอนุรักษ์ภาษาไทยถิ่นเหนือหรือภาษาล้านนาให้ผู้สนใจศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ค้นคว้าวิจัยต่อไปในด้านอื่น ๆ งานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นที่จะศึกษากระบวนการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือตามแนวทฤษฎีทางอรรถศาสตร์อย่างละเอียด โดยใช้ทฤษฎีอรรถศัพท์ (Lexical semantics theory) เป็นหลัก ในการอธิบายถึงโครงสร้างและความหมายในชื่ออาหาร รวมถึงพิจารณาด้านความสัมพันธ์ทางความหมายของคำที่ปรากฏเพื่อให้ทราบถึงการตั้งชื่ออาหารจากกระบวนการทางความหมายที่เกิดขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและความหมายของชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ
2. เพื่อศึกษากระบวนการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือตามแนวทฤษฎีอรรถศัพท์

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลรายชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือเพื่อนำมาวิเคราะห์กระบวนการตั้งชื่อ โดยดำเนินการตามลำดับต่อไปนี้

1.1 รวบรวมรายชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือของอาหารทุกประเภท (อาหารคาว อาหารว่าง และอาหารหวาน) โดยเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูล คือ

(1) ตำราอาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ตีพิมพ์ในช่วงปี พ.ศ. 2533-2563 จากห้องสมุดต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร, ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, และห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

(2) เว็บไซต์เกี่ยวกับอาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ 4 เว็บไซต์ ได้แก่ เว็บไซต์ดังต่อไปนี้ 1) เว็บไซต์ <http://lannainfo.library.cmu.ac.th/lannafood/>, 2) เว็บไซต์ <https://bit.ly/35CpsDw>, 3) เว็บไซต์ <https://bit.ly/3kwCNn5>, และ 4) เว็บไซต์ <https://bit.ly/31KCRbF>.

1.2 คัดเลือกตำราอาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ตีพิมพ์ในช่วงปี พ.ศ. 2533-2563 จากห้องสมุด โดยนำชื่อตำราที่คัดเลือกจำนวน 60 เล่ม และนำมาทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการจับสลากตามฐานเลขคู่

1.3 รวบรวมรายชื่ออาหารจากทั้ง 4 เว็บไซต์ที่เกี่ยวกับอาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือและนำมาคัดเลือกข้อมูลเฉพาะชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือเท่านั้น

1.4 แยกข้อมูลรายชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือออกเป็นชื่ออาหารคาว ชื่ออาหารว่าง และชื่ออาหารหวาน

1.5 ในการเก็บข้อมูลรายชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ หากพบชื่ออาหารที่ซ้ำกันจะนับเป็น 1 ชื่อ หากเป็นชื่ออาหารที่ต่างกัน แต่เป็นอาหารประเภทเดียวกัน ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลชื่ออาหารทุกชื่อของอาหารประเภทนั้น

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยพบชื่ออาหารจำนวน 469 ชื่อ แบ่งเป็นอาหารคาว 417 ชื่อ อาหารว่าง 24 ชื่อ และอาหารหวาน 28 ชื่อ ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการวิจัยใน 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.1 วิเคราะห์โครงสร้างและความหมายของชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือในแต่ละประเภท ได้แก่ อาหารคาว อาหารว่าง และอาหารหวาน เพื่อนำมาจำแนกและจัดประเภทรายชื่ออาหาร ดังนี้

(1) โครงสร้างและความหมายของชื่ออาหารแบบตรง

(2) โครงสร้างและความหมายของชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบ

2.1.1 วิเคราะห์ข้อมูลโครงสร้างและความหมายของชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ใช้โครงสร้างชื่ออาหารแบบตรงในกลุ่มอาหารคาว อาหารว่าง และอาหารหวาน

2.1.2 วิเคราะห์ข้อมูลโครงสร้างและความหมายของชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ใช้โครงสร้างชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบในกลุ่มอาหารคาว อาหารว่าง และอาหารหวาน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

(1) อธิบายรายละเอียดของอาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ

(2) อธิบายความหมายประจำคำของคำที่ไม่ใช่ความหมายเปรียบเทียบ

(3) อธิบายความหมายประจำคำและความหมายเปรียบเทียบของคำที่ใช้ความหมายเปรียบเทียบ

2.1.3 ผู้วิจัยจะอธิบายความหมายประจำคำของชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือโดยอ้างอิงความหมายตามแหล่งข้อมูล คือ

(1) พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง โดยอุดม รุ่งเรืองศรี (2534) ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมไทย งานอักษรและวรรณกรรมล้านนา สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ พจนานุกรมข้างต้นเป็นพจนานุกรมที่ได้รับการชำระแล้ว

(2) พจนานุกรมล้านนา ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสเจริญพระชนมายุ 80 พรรษา โดยสถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (2550)

(3) วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาคำเรียกการทำอาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือตามแนววรรณคดีชาติพันธุ์” ของโกสินทร์ ปัญญาธิสิน (2552) ที่ได้ศึกษาและรวบรวมคำเรียกวิธีการทำอาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือจากพจนานุกรมล้านนา-ไทย และตำราอาหารเหนือ

นอกจากแหล่งข้อมูลทางความหมายข้างต้นแล้ว การให้ความหมายประจำคำของคำบางคำผู้วิจัยจะเป็นผู้ให้ความหมายด้วยตนเอง

2.2 นำทฤษฎีอรรถศัพท์ (Lexical semantics theory) ด้านความสัมพันธ์ทางความหมายของคำ (Lexical relations) มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือแต่ละประเภท คือ อาหารคาว อาหารว่าง และอาหารหวาน จากนั้นนำมาจำแนกและจัดประเภทตามความสัมพันธ์ดังนี้

2.2.1 การพ้องความหมาย (Synonymy)

2.2.2 การมีความหมายตรงข้าม (Antonymy)

2.2.3 การพ้องรูป (Homonymy)

2.2.4 การเป็นพหุณัย (Polysemy)

2.2.5 การจัดกลุ่ม (Hyponymy)

2.2.6 การเป็นส่วนประกอบ (Meronymy)

2.3 วิเคราะห์กระบวนการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ

2.3.1 วิเคราะห์กระบวนการตั้งชื่ออาหารที่ใช้ความหมายตรง

2.3.2 วิเคราะห์กระบวนการตั้งชื่ออาหารที่ใช้ความหมายเปรียบเทียบ

2.4 นับจำนวนชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ และคำนวณค่าสถิติร้อยละของกระบวนการตั้งชื่ออาหารในแต่ละประเภท

ขั้นตอนที่ 3 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผล และอภิปรายผลของการวิจัย รวมทั้งเสนอข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องต่อไป

ผลการวิจัย

ในการศึกษากระบวนการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือโดยใช้ทฤษฎีอรรถศัพท์ (Lexical semantics theory) ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิจัยออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ โครงสร้างการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ และกระบวนการขยายความหมายของชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ ดังนี้

1. โครงสร้างการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ

1.1 โครงสร้างการตั้งชื่ออาหารแบบตรง

1.1.1 กลุ่มอาหารคาว

1. ชื่ออาหารคาวที่ขึ้นต้นด้วย “ส่วนผสมอาหาร” อาทิ ไข่ป๋าม จิ้นฮุ่ม เต็งแมงมันจ๋อม
2. ชื่ออาหารคาวที่ขึ้นต้นด้วย “วิธีการทำอาหาร” ตัวอย่างเช่น แก้งดอกหมากปู่ เจ้วผักแคบ ตำบ่าต้อง ญ่าบ่าลิดไม้ แอ้บ้องอ้อ

3. ชื่ออาหารคาวที่ขึ้นต้นด้วย “ชนิดของอาหาร” เช่น แก้งแคไก่ น้ำพิกน้ำปู สะเหล็มจิ้นญ่าง
4. ชื่ออาหารคาวที่ขึ้นต้นด้วย “ลักษณะอาหาร” ตัวอย่างเช่น ห่อหนึ่งหน่อไม้ ห่อหนึ่งป่า ห่อหนึ่งหมู ห่อหนึ่งปี ห่อหนึ่งตะ

5. ชื่ออาหารคาวที่ขึ้นต้นด้วย “ชื่อเฉพาะของอาหาร” ตัวอย่างเช่น เข้าซอยไก่

1.1.2 กลุ่มอาหารว่าง

1. ชื่ออาหารว่างที่ขึ้นต้นด้วย “ส่วนผสมอาหาร” เช่น เข้าหลาม เข้าจี
2. ชื่ออาหารว่างที่ขึ้นต้นด้วย “ชนิดของอาหาร” อาทิ กวยเตี่ยวผัด
3. ชื่ออาหารว่างที่เป็น “ชื่อเฉพาะของอาหาร” เช่น กอย เข้าวิตุ เหมี้ยง

1.1.3 กลุ่มอาหารหวาน

1. ชื่ออาหารหวานที่ขึ้นต้นด้วย “ส่วนผสมอาหาร” เช่น เข้าดอกน้ำอ้อย
2. ชื่ออาหารหวานที่ขึ้นต้นด้วย “ชนิดของอาหาร” อาทิ เข้าหนมเกี้ยว เข้าหนมก้วย
3. ชื่ออาหารหวานที่ขึ้นต้นด้วย “ชื่อเฉพาะของอาหาร” เช่น เหมี้ยงคำ

1.2 โครงสร้างการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบ

ประเภทที่ 1. โครงสร้างการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือแบบเปรียบเทียบสมบูรณ์ เป็นโครงสร้างที่ผู้ใช้นำความเปรียบ (Metaphor) มาใช้ในการตั้งชื่ออาหารชนิดนั้นทั้งหมด

ประเภทที่ 2. โครงสร้างการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือแบบเปรียบเทียบบางส่วน คือ การตั้งชื่ออาหารที่มีส่วนหลักเป็นคำที่มีความหมายแบบตรง ตามด้วยส่วนขยายเป็นคำที่มีความหมายแบบเปรียบเทียบของชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ความเปรียบที่พบในโครงสร้างการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ

การศึกษาโครงสร้างการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ใช้ความหมายแบบเปรียบเทียบ พบว่ามี 8 ความเปรียบ ได้แก่ ความเปรียบมนุษย์ ความเปรียบอาการของมนุษย์ ความเปรียบอวัยวะของมนุษย์ ความเปรียบสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเปรียบสัตว์ ความเปรียบเวลา ความเปรียบจำนวนนับ และความเปรียบตำแหน่งของสถานที่ ดังนี้

(1) ความเปรียบมนุษย์

ความเปรียบมนุษย์ คือ การนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวกับมนุษย์มาใช้ตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ ในการศึกษา พบจำนวน 4 คำ ได้แก่ คำว่า “ปู่” (ผู้ชาย), คำว่า “แม่” (ผู้หญิง), คำว่า “หมายนา” (หมายนา) และคำว่า “ชะโมย” (ขโมย) จากชื่ออาหาร ลาบปู่ ลาบแม่ เข้าหมายนา และลาบชะโมย

(2) ความเปรียบอาการของมนุษย์

ความเปรียบอาการของมนุษย์ คือ การนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับอาการของมนุษย์มาใช้ในการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ ในการศึกษาชื่ออาหารที่ใช้ความเปรียบนี้ พบจำนวน 1 คำ ได้แก่ คำว่า “ต่ายลิม” (ต่ายลิม) จากชื่ออาหาร เข้าหนมต่ายลิม

(3) ความเปรียบอวัยวะของมนุษย์

ความเปรียบอวัยวะของมนุษย์ คือ การนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับอวัยวะของมนุษย์มาใช้ในการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ ในการศึกษา พบจำนวน 2 คำ ได้แก่ คำว่า “นมสาว” (นมสาว) และคำว่า “ตาแดง” (ตาแดง) จากชื่ออาหาร เข้าหนมนมสาว และน้ำพริกตาแดง

(4) ความเปรียบสิ่งเหนือธรรมชาติ

ความเปรียบสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ คือ การนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติมาใช้ในการตั้งชื่ออาหาร ในการศึกษา พบจำนวน 2 คำ ได้แก่ คำว่า “ตื๊บ” (ทิพย์) และคำว่า “เต็บทิดา” (เทพธิดา) จากชื่ออาหาร เต็บทิดาดอยสาวน้อยบ้านนา เข้าตื๊บ และแกงเต็บทิดาดอย

(5) ความเปรียบสัตว์

ความเปรียบสัตว์ คือ การนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวกับสัตว์มาใช้ในการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ ในการศึกษาชื่ออาหารที่ใช้ความเปรียบสัตว์ พบ 5 คำ ได้แก่ คำว่า “เขาควาย” (เขาควาย), “เหม็น” (เหม็น), “ปู่เขียวหางดอก” (ไก่ชนตัวผู้), “ลั่นหมา” (ลั่นสุนัข) และ “ห้าหมา” (ลูกอันทะสุนัข) จากชื่ออาหาร เข้าต้มเขาควาย แกงเหม็น แกงปู่เขียวหางดอก เข้าหนมลั่นหมา และแอ็บห้าหมา

(6) ความเปรียบเวลา

ความเปรียบเวลา คือ การนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับช่วงเวลามาใช้ในการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ ในการศึกษาพบชื่ออาหารที่ใช้ความเปรียบเวลา จำนวน 1 คำ ได้แก่ คำว่า “สิบสองเดือน” (สิบสองเดือน) จากชื่ออาหาร แกงสิบสองเดือน

(7) ความเปรียบจำนวนนับ

ความเปรียบจำนวนนับ คือ การนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวกับจำนวนนับมาใช้ในการตั้งชื่ออาหาร ในการศึกษาพบความเปรียบ จำนวน 1 คำ คือ “สิบเอ็ด” (สิบเอ็ด) จากชื่ออาหาร แกงสิบเอ็ด

(8) ความเปรียบตำแหน่งของสถานที่

ความเปรียบตำแหน่งของสถานที่ คือ การนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับตำแหน่งของสถานที่มาใช้ในการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ ในการศึกษาพบชื่ออาหารที่ใช้ความเปรียบประเภที่นี้ จำนวน 1 คำ คือ คำว่า “สูง” (สูง) จากชื่ออาหารถิ่นเหนือ ส้าสูง

2. กระบวนการขยายความหมายของชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ในกระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบตรง ผลการวิจัยพบ 1 กระบวนการ คือ การจัดกลุ่ม (hyponymy) ในกลุ่มอาหารคาว กลุ่มอาหารว่าง และกลุ่มอาหารหวาน ดังนี้

2.1 กระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบตรง

2.1.1 การจัดกลุ่ม (Hyponymy)

(1) กลุ่มอาหารคาว

การตั้งชื่ออาหารกลุ่มอาหารคาวประเภทแรกในกระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบตรง จากการศึกษาพบว่า มีการจัดกลุ่มทางความหมายตามประเภทวิธีการทำอาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ จำนวน 26 คำ ได้แก่ แก้ง ข้าว จอ จี่ จิ้น เจ่ว ต้ม ต๋ำ ต๋อด หนึ่ง ผัด มอบ ญำ ลาบ ล้า หมัก หลน โส๊ะ หลาม หลู้ อบ อ้อก อ่อง อ่อม อู้ด และแอ็บ

(2) กลุ่มอาหารว่าง

ชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือที่จัดอยู่ในกลุ่มความหมายนี้ พบ 2 ประเภท ได้แก่ กลุ่มอาหารว่างที่มีความหมายเกี่ยวกับส่วนผสมหลัก และกลุ่มอาหารว่างที่มีความหมายเกี่ยวกับวิธีการทำอาหาร

(3) กลุ่มอาหารหวาน

ชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือที่จัดอยู่ในกลุ่มความหมายของอาหารหวาน มีเพียง 1 ประเภท คือ กลุ่มอาหารหวานที่มีความหมายเกี่ยวกับส่วนผสมหลัก

2.2 กระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบ

กระบวนการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือแบบเปรียบเทียบ ผู้วิจัยพบความสัมพันธ์ทางความหมาย 2 ประเภท คือ การจัดกลุ่ม (hyponymy) และการมีความหมายตรงข้ามกัน (antonymy) ดังนี้

2.2.1 การจัดกลุ่ม (Hyponymy)

(1) กลุ่มอาหารคาว

1.1 วจความหมายสิ่งมีชีวิต

1.1.1 มนุษย์ เช่น คำว่า “ชะโมย” และ คำว่า “ต้าแดง”

1.1.2 สัตว์ เช่น “ปู่เขี้ยวหางดอก” “เหม็น” และ “ห้าหมา”

1.2 วจความหมายสิ่งไม่มีชีวิต

1.2.1 จำนวนนับ อาทิ คำว่า “สิบเอ็ด”

1.2.2 ตำแหน่งของสถานที่ เช่น คำว่า “สูง”

1.3 วจความหมายสิ่งเหนือธรรมชาติ

1.3.1 เทพ คำว่า “เต๋บทีดาตอยสาวน้อยบ้านนา”

(2) กลุ่มอาหารว่าง

2.1 วจความหมายสิ่งมีชีวิต

2.1.1 มนุษย์ เช่น คำว่า “หัวหงอก”

2.1.2 สัตว์ เช่น คำว่า “เขาควาย”

2.2 วจความหมายสิ่งไม่มีชีวิต

2.2.1 ตำแหน่งของสถานที่ คำว่า “หมายนา”

2.3 วงความหมายสิ่งเหนือธรรมชาติ

2.3.1 เทพ เช่น คำว่า “ตื๊บ”

(3) กลุ่มอาหารหวาน

3.1 วงความหมายสิ่งมีชีวิต

3.1.1 มนุษย์ เช่น คำว่า “บ่อลิมญาติ” “นมสาว” และ “ต่ายลิม”

3.1.2 สัตว์ ตัวอย่างเช่น คำว่า “ลันหมา”

ตัวอย่างการวิเคราะห์ที่ (1.)

ประเภท: เทพ

ชื่ออาหารถิ่นเหนือ: เต็บทิดาดอยสาวน้อยบ้านนา

สิ่งที่ถูกเปรียบ: หน่อต้มกับน้ำพริกน้ำปู (หน่อไม้ต้มกับน้ำพริกน้ำปู) = อาหารประเภทเครื่องจิ้ม “น้ำพริก” เป็นอาหารยอดนิยมของชาวล้านนา ซึ่งน้ำพริกชนิดนี้จะมีลักษณะสีดำที่เกิดจากการใส่เครื่องปรุงรสเฉพาะของชาวล้านนา คือ น้ำปู ตำคลุกเคล้ากับน้ำพริกด้วยเพื่อเพิ่มรสชาติและกลิ่น โดยมีเครื่องเคียงที่ชาวบ้านมักนำมารับประทานควบคู่ด้วย คือ หน่อไม้ต้ม

แบบเปรียบเทียบ: เต็บทิดาดอยสาวน้อยบ้านนา (เทพธิดาดอยสาวน้อยบ้านนา) = วงความหมายนี้แบ่งออกเป็น 2 คำ ได้แก่ คำที่มีความหมายอ้างอิงถึงสิ่งเหนือธรรมชาติ “เต็บทิดา” แปลว่า เทวดา ผู้หญิง และคำที่มีความหมายอ้างอิงถึงมนุษย์ “สาวน้อยบ้านนา” คือ เด็กผู้หญิงที่อาศัยอยู่ตามชนบท (บ้านนอก) และชาวบ้านส่วนใหญ่มักทำอาชีพเกษตรกรรม เวลาไปทำงานจึงต้องพาลูกหลานตามไปด้วย

วิเคราะห์: ชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ “เต็บทิดาดอยสาวน้อยบ้านนา” เป็นชื่อที่มีการเปรียบเทียบทั้งหมด ทำให้สามารถแบ่งการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายได้ดังนี้ คำว่า “หน่อต้ม” ถูกนำไปเปรียบเทียบกับ “เต็บทิดา” เพราะชาวล้านนาเปรียบเทียบหน่อไม้ (หน่อของต้นไผ่) ที่ขึ้นอยู่ตามภูเขาสูง ราวกับเทพธิดาที่อยู่บนสวรรค์ คำต่อมา “น้ำปู” ถูกนำไปเปรียบเทียบกับ “สาวน้อยบ้านนา” เพราะเครื่องปรุงรสที่มีเฉพาะถิ่น “น้ำปู” ทำมาจากปูนา (เอาปูมาตำให้แหลก แล้วคั้นเอาน้ำไปเคี่ยวให้ข้นเหนียว) ที่อาศัยอยู่ตามนาข้าว นอกจากชาวบ้านจะไปทำนาแล้ว พวกเขาต้องจับปูนาทำน้ำปูด้วย เพราะปูน้ำจืดชนิดนี้เป็นศัตรูข้าว และสร้างความเสียหายให้กับต้นข้าว ซึ่งปูนาวัยเด็กจะกัดกินข้าวเสียหายได้มากกว่าวัยผู้ใหญ่ (มินยดา อนุภาณนท์, 2560) น้ำพริกน้ำปูจึงถูกนำไปเปรียบกับสาวน้อยบ้านนาดังนี้

สิ่งที่ถูกเปรียบ

แบบเปรียบเทียบ

หน่อไม้

เต็บทิดา

[พืชผัก]

[สิ่งเหนือธรรมชาติ]

[ขึ้นตามภูเขาสูง]

[อยู่สูงกว่าโลกมนุษย์]

[สวยงาม]

[สวยงาม]

[อ่อนนุ่ม]

[อ่อนช้อย]

[หน่อสีขาว]

[สีขาว]

สิ่งที่ถูกเปรียบ

แบบเปรียบเทียบ

น้ำปู	สาวน้อยบ้านนา
[เครื่องปรุงรส]	[มนุษย์]
[อยู่ตามท้องนา]	[อาศัยอยู่ชนบท]
[ใช้ปูตัวเล็ก]	[อายุน้อย]
[สีดำ]	[ตัวดำ]

จากการวิเคราะห์ชื่ออาหาร พบว่าคุณลักษณะของ “หน่อไม้” มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะของแบบเปรียบเทียบ “เต๋บติดา” ได้แก่ [ขึ้นตามภูเขาสูง] กับ [อยู่สูงกว่าโลกมนุษย์], [สวยงาม] กับ [สวยงาม], [อ่อนนุ่ม] กับ [อ่อนช้อย] และ [หน่อสีขาว] กับ [สีขาว] เนื่องจาก “หน่อไม้” เป็นอาหารยอดนิยมของชาวล้านนา ซึ่งวิธีการทำอาหาร คือ นำหน่อไม้มาต้ม กินกับน้ำพริก นอกจากนั้น หน่อไม้ยังนำมาประกอบอาหารได้อีกหลายประเภท ทำให้มีการเปรียบเทียบ “หน่อไม้” กับ “เต๋บติดา” หรือเทวดาผู้หญิงที่สิงสถิตอยู่บนภูเขา ประการต่อมา คุณลักษณะของ “น้ำปู” มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะของแบบเปรียบเทียบ “สาวน้อยบ้านนา” คือ [อยู่ตามท้องนา] กับ [อาศัยอยู่ชนบท], [ใช้ปูตัวเล็ก] กับ [อายุน้อย] และ [สีดำ] กับ [ตัวดำ] เพราะชาวบ้านจะนำปูมาทำน้ำปูเพื่อถนอมอาหารและใช้เป็นเครื่องปรุงรส จากนั้นสามารถนำมาประกอบอาหารประเภทน้ำพริกได้ ชาวล้านนาจึงเปรียบเทียบน้ำพริกน้ำปูที่ทำจากปูนา โดยมีแหล่งที่อยู่ตามทุ่งนา มาเคี้ยวให้หอม คุณลักษณะดังกล่าวจึงเปรียบเหมือนเด็กผู้หญิงที่อาศัยอยู่ตามบ้านนาหรือชนบท อย่างไรก็ตามชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือประเภทนี้ ยังมีชื่ออาหารอื่นอีกที่สามารถจัดให้อยู่ในความหมายสิ่งเหนือธรรมชาติประเภทเทพได้ แตกต่างกันในวิธีการทำอาหาร คือ “แก่งเต๋บติดาดอย”

2.2.2 การมีความหมายตรงข้าม (Antonymy)

(1) กลุ่มอาหารคาว

1.1 วงความหมายสิ่งมีชีวิต

1.1.1 มนุษย์ เช่น คำว่า “หนุ่ม” กับ “แก่” และ “ปู้” กับ “แม่”

ตัวอย่างการวิเคราะห์ที่ (2.) ประเภท: มนุษย์

ชื่ออาหารถิ่นเหนือ: ลาบปู้ กับ ลาบแม่

สิ่งที่ถูกเปรียบ: แม่ (ผู้หญิง) = มนุษย์เพศหญิง ซึ่งคำว่า “แม่” หรือแม่ยิง ในภาษาไทยถิ่นเหนือ หมายถึง น. แม่ (สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2550) ความหมายดังกล่าวตรงกันข้ามกับคำว่า “ปู้” หรือผู้ชาย

แบบเปรียบเทียบ: ปู้ (ผู้ชาย) = มนุษย์เพศชาย น. ชาย คนที่มีเพศตรงข้ามกับหญิง พ่อชาย ก็ว่า คู่กับเรียกหญิงว่ายิง หรือแม่ยิง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2534) คำข้างต้น จึงมีความหมายตรงข้ามกับคำว่า “แม่” หรือผู้หญิง

วิเคราะห์: คำว่า “ปู้” อยู่ในวงความหมายมนุษย์ ถูกนำไปเปรียบเทียบกับ “แม่” ที่มีความหมายตรงกันข้าม เพราะชาวล้านนาเปรียบเทียบคุณลักษณะของลาบกับเพศของมนุษย์ คือ ผู้ชายชาวล้านนานิยมรับประทานลาบดิบกันเป็นประจำ ชาวบ้านจึงเรียกลาบดิบว่า “ลาบปู้” ต่างจากลาบสุกที่มักทำให้ผู้หญิงหรือเด็กรับประทาน ฉะนั้นลาบสุกจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “ลาบแม่”

สิ่งที่ถูกเปรียบ

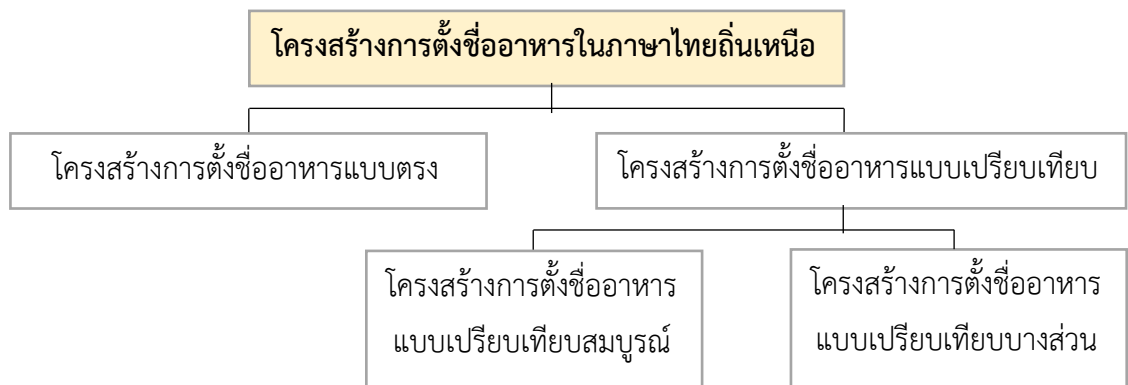
แบบเปรียบเทียบ

แม่	ปู่
[มนุษย์]	[มนุษย์]
[เพศหญิง]	[เพศชาย]
[นิยมกินสุก]	[นิยมกินดิบ]

จากการวิเคราะห์ชื่ออาหาร พบว่าคุณลักษณะของคำว่า “แม่” มีคุณลักษณะที่สามารถจัดให้อยู่ในความสัมพันธ์ทางความหมายประเภทการมีความหมายตรงข้ามกับคำว่า “ปู่” คือ คุณสมบัติ [เพศหญิง] กับ [เพศชาย] และคุณสมบัติ [นิยมกินสุก] กับ [นิยมกินดิบ] เพราะลาบปูเป็นลาบที่ผู้ชายนิยมกินกันเป็นประจำเนื่องจากในโอกาสเลี้ยงฉลองวันสำคัญ ต่างกับผู้หญิงที่ไม่นิยมกินลาบดิบ ทำให้ลาบดิบถูกเรียกอีกชื่อว่า “ลาบปู่” หรือลาบของผู้ชาย และวิธีการทำลาบนั้น ประการแรกต้องใช้แรงสับเนื้อให้ละเอียด ขั้นตอนดังกล่าวจึงต้องใช้แรงของผู้ชายในการทำ (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2562)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

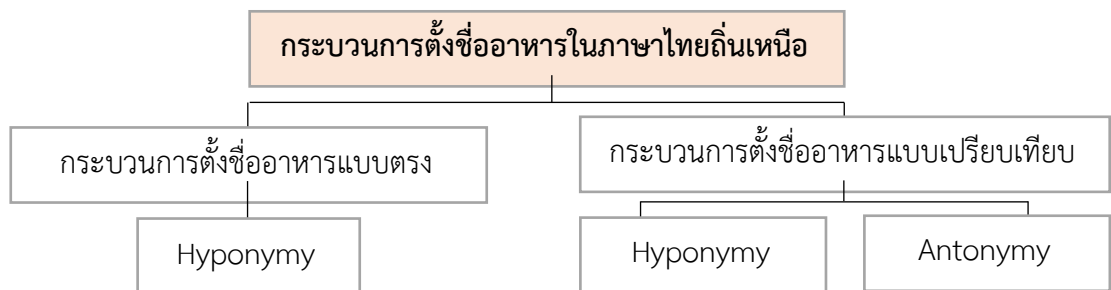
ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าโครงสร้างการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ มี 2 โครงสร้างหลัก ได้แก่ โครงสร้างการตั้งชื่ออาหารแบบตรง และโครงสร้างการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบ โดยแบ่งเป็นโครงสร้างย่อย คือ โครงสร้างการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบสมบูรณ์ และโครงสร้างการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบบางส่วน ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1. แสดงโครงสร้างการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การศึกษากระบวนการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือโดยใช้ทฤษฎีอรรถศัพท์ (Lexical semantics theory) ผลการวิจัยพบ 2 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบตรง และกระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบ ซึ่งกระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบตรง อยู่ในความสัมพันธ์ทางความหมายประเภทการจัดกลุ่ม (hyponymy) แบ่งเป็นกลุ่มอาหารคาว กลุ่มอาหารว่าง และกลุ่มอาหารหวาน ซึ่งกลุ่มอาหารคาวจัดอยู่ในความหมายประเภทวิธีการทำอาหาร กลุ่มอาหารว่างจัดอยู่ในกลุ่มความหมายของส่วนผสมหลักประเภทแป้ง เช่น ข้าว (ข้าว) รวมถึงวิธีการทำอาหารประเภททอด และกลุ่มอาหารหวานจัดอยู่ในกลุ่มความหมายประเภทส่วนผสมหลักประเภทแป้งกับน้ำตาล

ในกระบวนการตั้งชื่ออาหารแบบเปรียบเทียบ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือที่เป็นความเปรียบ (Metaphor) โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของสิ่งที่ถูกเปรียบ (Tenor) หมายถึงความคิดที่ต้องการนำเสนอ และแบบเปรียบ (Vehicle) เป็นรูปภาษาที่นำมาเปรียบเทียบ ผลการศึกษาพบว่า มี 2 ประเภท ได้แก่ การจัดกลุ่ม (hyponymy) และการมีความหมายตรงข้าม (antonymy) โดยเป็นการนำคำมาอ้างอิงความหมายใน 3 วงความหมาย (Semantic Domain) คือ วงความหมายสิ่งมีชีวิต วงความหมายสิ่งไม่มีชีวิต และวงความหมายสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2. แสดงกระบวนการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

จากผลการศึกษาโครงสร้างและความหมายของการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ สามารถนำมาส่งเสริมด้านภาษาและวัฒนธรรมของชาวล้านนาให้เป็นที่รู้จักได้อย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านอาหาร เนื่องจากจะเป็นคุณประโยชน์ต่อผู้ใช้ภาษาชาวล้านนาเอง หรือผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นอื่น ๆ ที่สนใจในการศึกษาโครงสร้าง ความหมายและความสัมพันธ์ทางความหมายของชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยกับกระบวนการตั้งชื่ออาหารในภาษาต่างประเทศว่ามีความเหมือนหรือความแตกต่างของกระบวนการตั้งชื่ออย่างไร

2.2 ควรศึกษาความสัมพันธ์ทางความหมายของคำในการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยถิ่นอื่น

2.3 ควรศึกษาโลกทัศน์ของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือจากชื่ออาหาร

เอกสารอ้างอิง

- กัญญนันท์ ชะนะจิตร์. (2560). *การสร้างคำและความหมายของสแลงในเฟซบุ๊ก* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. ฐานข้อมูลงานวิจัย (ThaiLis).
- โกสินทร์ ปัญญาอภิสิน. (2552). *การศึกษาคำเรียกการทำอาหารในภาษาไทยถิ่นเหนือตามแนววรรณคดี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. ฐานข้อมูลงานวิจัย (ThaiLis).
- ชัชวดี ศรีลัมพ์. (2561). *วรรณคดี (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- ธนสวรรค์ เจริญเมือง. (2562). *ของกินคนเมือง: รวมบทความเรื่องอาหารในล้านนา*. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นันทนา วงษ์ไทย. (2563). *ภาษาและความหมาย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). เค.ซี.อินเตอร์เพรส.
- มินยดา อนุทานนท์. (2560). 13 ภูมิปัญญาไทยโบราณ ที่ใช้จัดการปศุสัตว์อย่างได้ผล. <https://www.rakbankerd.com/agriculture/hilight-view.php?id=29&s=tblheight>
- รัตนา จันทร์เทาว์, และเชิดชัย อุดมพันธ์. (2560). ชื่ออาหารท้องถิ่นอีสานและภาคใต้: มุมมองด้านวรรณคดี [วิทยานิพนธ์]. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่*, 9(1), 63-89.
- ศศิธร สันถาวรกุล. (2547). วิธีการกินและความเชื่อของคนไทยที่สะท้อนจากชื่ออาหารไทย ที่ใช้ในเทศกาลงานพิธีแบบดั้งเดิม [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. ฐานข้อมูลงานวิจัย (ThaiLis).
- สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. (2550). *พจนานุกรมภาษาล้านนา* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
- สุริยา รัตนกุล, คุณหญิง. (2555). *วรรณคดีเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อนันตยา คอมิอิน. (2548). *การศึกษาการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยตามแนวทฤษฎีวรรณคดีปริชา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. ฐานข้อมูลงานวิจัย (ThaiLis).
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2534). *พจนานุกรมล้านนา-ไทย*. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Cruse, D. A. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge University Press.
- Riemer, N. (2016). *The Routledge Handbook of Semantics*. Routledge.